

GÜVENLİKTEKİ KAVRAMSAL DEĞİŞİM VE TÜRKİYE’NİN GÜVELİK YAKLAŞIMI VE POLİTİKALARINA ETKİLERİ

THE CONCEPTUAL CHANGE IN SECURITY AND ITS IMPLICATIONS OVER TURKEY’S SECURITY APPROACH AND POLICIES

Yrd. Doç. Dr. Murat GÜL¹

ÖZ

Güvenlik kavramı Latince kökene sahiptir ve uzun bir dönem realist yaklaşım tarafından domine edilmiştir. SB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle kavram yeniden tanımlanmış ve devlet güvenliği üzerindeki yoğunlaşma toplumsal/insani güvenlik odağına kaymıştır. Devletlerin ortaya koyduğu konvansiyonel tehdide ek olarak yeni tehdit formları, asimetrik tehditler, ortaya çıkmış ve bu sorunlarla baş edebilmek için yeni mekanizmalar geliştirilmiştir. Eşzamanlı olarak, uluslararası sistemdeki değişime uyum sağlamak için Türkiye'nin güvenlik yaklaşımı ve politikalarında bir değişim meydana gelmiştir. Bu makale güvenlik alanındaki kavramsal değişimi ve bu değişimin Türkiye'nin güvenlik yaklaşımına ve politikalarına etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin jeopolitik, tarihsel ve stratejik fırsatları ve riskleri göz önünde bulundurularak Türkiye'nin güvenlik kültürü anlaşılmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik yaklaşımı, Güvenlik politikaları, Güvenlik kültürü, Sevr sendromu, Jeopolitik

Jel Kodları: F50, F52, H56.

ABSTRACT

The concept of security comes from the Latin origin and has been dominated by the realist approach for long time. With the collapse of the SU and the end of the Cold War, the concept has been redefined and the scope has shifted from focus on state security to social/humanitarian security. In addition to the conventional threat posed by the states, new form of threats, asymmetric threats, have emerged and new forms of mechanisms have been developed to cope with these problems. Simultaneously, Turkey's security approach and policies have changed to adopt change in the international system. This article aims to deal with the conceptual change in the field of security and its implications on Turkey's security approach and policies. Turkey's geopolitical, historical and strategic advantages and risks will be considered in order to understand Turkey's security culture.

Keywords: Security approach, Security policies, Security culture, Sevres syndrome, Geopolitics

Jel Codes: F50, F52, H56.

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın geleneksel anlamda konvansiyonel bir savaşla değil de şiddet unsurları içermeden barışçıl bir şekilde sona ermesi ve bu sürecin uluslararası ilişkiler alanında çalışan akademisyenlerce öngörülememiş ve açıklanamamış olması, uluslararası ilişkiler disiplini açısından bir kırılma noktası olarak kabul edilebilir. Disipline hâkim bakış açılarının Soğuk Savaş sonrası dönemi algılama ve açıklamada yeterli olamayacağı görüşü sıkça dile

¹ Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, (e-mail: murat_gul@email.com)

getirilmeye başlandı. Dolayısıyla bu teorilerin çizdiği kuramsal ve kavramsal çerçevelerin dışında yeni bakış açılarına ve yeni kavramlara ihtiyaç olduğu sıkça dile getirilerek, mevcut tanımlamaların Soğuk Savaş sonrası dönemi karşılayamamasından dolayı, bazı kavramların yeniden tanımlanmalarına ihtiyaç duyulmaya başlandı. Güvenlik de bu çerçevede değerlendirilebilecek ve yeniden tanımlama ihtiyacının belirgin bir şekilde ortaya çıktığı kavramlardan biridir.

Soğuk Savaş'ın bitişinden beri dünya siyasetinin yapı ve süreçleri önemli bir değişim ve dönüşüm sürecine tabi olmaktadır. Bu süreç; karşılıklı bağımlılıklar ve iç içeliğin arttığı, nitelik olarak daha farklı ve sayıca daha çok aktörün alışlagelmiş ilişki sistematiğinden farklı ve daha bütünlük bir ağ oluşturduğu bir yapı ortaya koymaktadır. Yani disiplinin ortaya çıkış ve Soğuk Savaş dönemi boyunca hâkim olan ulus-devletin mutlak hegemonyasının olduğu siyasi bir yapıdan daha farklı bir yapının ortaya çıktığı söylenebilir. Bu yapıda ise, eskisinden farklı olarak, güvenliğin sadece devletlerle ilintilendirilerek ele alındığı bir tanımlamanın ötesine geçilerek, gerek tanımlamaların gerek güvenliğin sağlanmasına yönelik stratejilerin kapsam ve içeriğinin oldukça genişlediği bir süreç yaşanmaktadır.

Küreselleşme olarak tanımlanan süreçte odaklanma, devlet/ülke güvenliği tanımlamasından uluslararası güvenlik şeklinde tanımlanan bölgesel ve küresel güvenlik anlayışına evrilmiştir. Bu kapsamda, güvenliğin dar ölçekte savaş, silahlı çatışma ve kuvvet kullanma hallerinin ele alındığı çerçevenin ötesine geçilerek, başta ekonomi, enerji, çevre, sağlık, sosyo-kültür ve eğitim alanlarının (Sandıklı, 2015) güvenlik kavramına dâhil edildiği bir yeniden tanımlama süreci ortaya çıkmıştır. Güvenlik kavramının içeriğinin genişletilerek daha bütüncül hale getirilmesindeki bu anlayışa paralel olarak, devletler de güvenliğin sağlanmasına yönelik farklı stratejiler geliştirmeye başlamışlardır: ya tehditlerin karşılanması ve karşı konulması bağlamında bir *ulusal güvenlik stratejisi* ortaya koymak veya tehdidin kaynağındaki asli nedenlere inerek tehlikeyi tümden ortadan kaldıracak tedbirler almak, yani bir *uluslararası güvenlik stratejisi* takip etmek (İşyar, 2008:2) temel yöntemler haline gelmiştir.

Güvenlik alanındaki kuramsal ve kavramsal bu dönüşüme paralel olarak, Türkiye'nin de güvenlik anlayışında ve bu anlayış çerçevesinde uyguladığı politikalarda bazı dönemlerde geleneksel güvenlik anlayışının öne çıktığı, bazı dönemlerde ise yeni güvenlik anlayışının belirleyici olduğu süreçler yaşanmıştır. Bu çalışma; küresel veya uluslararası ölçekte güvenlik kuramındaki değişim/dönüşüm çerçevesinde Türkiye'nin güvenlik algısındaki ve güvenlik politikalarındaki gelişmeleri ortaya koyarak, Türkiye'nin ulusal güvenlik kültürünün anlaşılmasını sağlamaya çalışacaktır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra kurulan Cumhuriyet'in iki dünya savaşı arası dönemde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile birlikte Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ve 21. Yüzyılda karşılaştığı güvenlik meseleleri ve bu çerçevede geliştirdiği politikalar uluslararası sistemin dinamikleri, bölgesel güç dengeleri ve ikili ilişkiler çerçevesinde ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Nitekim gerek tarihi çerçeve gerek ülkenin konumu ve toplumsal yapısı (siyasi, iktisadi, demografik dinamikler ve jeopolitik konum) ve de uluslararası ve bölgesel dinamikler bu kültürün oluşmasındaki belirleyici etkenlerdir. Makale, bu etkenler odağında Türkiye'nin güvenlik yaklaşımı ve bu yaklaşım çerçevesinde ortaya koyulan politikaları açıklayacaktır.

2. GÜVENLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Etimolojik olarak bakıldığında “güvenlik” kavramı Latince köke sahiptir ve iki kelimeden oluşmaktadır: Latince “se” (sız- siz), “cura” (dert) hecelerinden oluşan *secura* kelimesi, birleşmesinden ortaya çıkan “güvenlik” kavramı, bu bağlamda, “dertsiz”, derdi olmayan

anlamına gelmektedir (Demiray ve İşca, 2008:150). Soğuk Savaş döneminde çok uzun bir süre ve daha öncesinde ise güvenlik, öncelikli olarak askeri unsurlar çerçevesinde tanımlanmış ve ulus devletlerin ulusal güvenlikleriyle özdeşleştirilmiştir. Bu dönemdeki baskın yaklaşım (realizm) uluslararası sistemi tasvir ederken, uluslararası sistemin hâkim aktörleri olan devletler arasındaki ilişkileri düzenleyecek bir merkezi otoritenin yokluğundan (yani sistemin anarşiye dayalı olmasından) hareketle devletlerin kendi güvenliklerinden sorumlu olduklarına dair doğrudan bir mantık ilişkisi geliştirmiştir. Bu noktadan hareketle de devletlerin güvenliklerini garanti altına almak için askeri güce ihtiyaç duydukları, küçük devletler açısından da bunu sağlamanın yolunun büyük devletlerle ittifak etmekten geçtiği dile getirilmiştir. Bu çerçevede güvenlik tehdidinin olmaması durumu veya ortaya çıkabilecek tehditleri bertaraf etme kapasitesiyle özdeşleştirilmiştir (Gartner, ve Reiter, 2001: 1-2). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir tarafta ABD ve Batı Avrupalı müttefiklerinin oluşturduğu ve NATO şemsiyesinde kurumsallaştırdıkları ittifak sistemi, diğer tarafta Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupalı müttefiklerinin oluşturduğu ve Varşova Paktı'nın askeri kanadında kurumsallaşan ittifak, Soğuk Savaş döneminin monolitik bir yapıda ve katı bir blok siyaseti ekseninde askeri rekabete (özellikle nükleer silahlar alanında) dayalı bir güvenlik çerçevesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönem itibarı ile "güvenlik" kavramı neredeyse günlük hayatın bir parçası haline gelmişken ve uluslararası siyasetin odağına oturmuşken bile kavramın tanımlanmasında ve neyi kapsayıp/kapsamadığında uzlaşma sağlanması mümkün olmamıştır. Patrick Morgan bu zorluğu "Güvenlik, tıpkı sağlık veya statü gibi tanım ve analize gelmeyen bir durumdur" (Morgan, 1992: 466) diye ifade etmiş, Barry Buzan (1991) ise "Güvenliğin doğası, mutabakata varılmış bir tanım arayışına kafa tutar" diyerek bu sıkıntının altını çizmiştir (Buzan, 1991: 16).

Adeta gündelik hayatın değişmez bir unsuru haline gelmiş olan fakat tanımlanmasında bir uzlaşma söz konusu olmayan güvenlik kavramının kavramsal çerçevesi açısından durum, 1980'li yılların sonundan itibaren daha karmaşık bir hal almıştır. Ken Booth bu durumu şöyle ifade etmektedir: "1980'lerin sonundan beri, güvenlik çalışmalarıyla ilgili ilahiyatçı ortodoksiden kâfir iddialara doğru bir savrulma olmuştur; ama genel olarak bu farklı fikirlerin taraftarları, diyalogdan ziyade monologlarla meşguldürler" (Booth, 2012:122). Nitekim 1985'te Kalevi J. Holsti, Uluslararası İlişkiler teorilerinin bir karışıklık/düzensizlik durumunda olduğunu ve 1648 Westphalia Anlaşması'ndan beri üzerinde entellektüel konsensüs bulunan yaklaşım tarzının çöktüğünü vurgulamıştır. Uluslararası İlişkiler teorilerinin devletler sistemi çerçevesinde yapılandırılan ve büyük güçlerin ve bunların karar vericilerinin savaş ve barışa dair verdikleri kararlara odaklanan bakış açısının artık bu alanda çalışan pek çok akademisyen tarafından kabul edilmediğini ifade etmiştir. Holsti'ye göre artık Uluslararası İlişkiler'in temel çalışma konusu, çalışılacak aktörler, bunları kuramsal (metodolojik) ve kavramsal bir çerçeveye oturtmada artık bir uzlaşma söz konusu değildir. Yani disiplinde yapıcı bir diyalog ve tartışma artık çok daha zor hale gelmiştir ki güvenlik kavramı da buna istisna teşkil etmez (Holsti, 1985: 1-2).

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber, genel anlamda dünya güvenliği özelde de Avrupa güvenliğinin nasıl inşa edileceği üzerine sürdürülen tartışmalarda öne çıkan temel söylem; Soğuk Savaş dönemi boyunca askeri güç ve sınırların güvenliği çerçevesinde ele alınan güvenliğin ötesine geçilerek yeni odaklanmanın geliştirilmesi gerekliliği olmuştur. Bu bağlamda; reelpolitik anlayışına dayalı ve dolayısıyla çatışma riskinin yüksek olduğu bir bakış açısından güvenlik ikileminin önlendiği ve güvenliği tesis edecek yeni ilişki biçimleri ve kurumsal ağların geliştirildiği bir anlayışın hâkim kılınması daha sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda: ülkeler arasında işbirliğini sağlayacak bir sistem kurulması; iletişimin ve bilgi paylaşımının artırılması; ortak ilkeler, normlar, değerler ve kuralların geliştirilmesi; çatışmanın

önlenmesi, kriz yönetimi, sorunların barışçı çözülebilmesi için güçlü mekanizmaların kurulması hedeflenmiştir (Gartner ve Reiter, 2001: 3).

Avrupa güvenliği ve genel anlamda dünya güvenliğinin inşasında öne sürülen fikirler çerçevesinde yeni bir bakış açısının ortaya konulduğu yadsınamaz bir gerçektir. Fakat bu ifade edilirken geleneksel güvenlik anlayışının tamamen ortadan kalktığını söylemek ve devletin güvenlik alanındaki hegemonyasının ortadan kalktığını söylemek doğru bir tespit olmaz. Soğuk Savaş'tan sonra ortaya çıkan resimde bir taraftan güvenliğe dair geleneksel yaklaşımlar ve güvenliğin sağlanmasına yönelik gelenekler enstrümanlar (askeri metodlar) devam ederken diğer taraftan da kaynağını tek bir yerden almayan ve dolayısıyla da ülkelerin tek başlarına mücadele etme olanaklarının mümkün olmadığı “asimetrik tehditler” ortaya çıkmıştır. Uluslararası terörizm; kitle imha silahlarının kontrolsüz bir şekilde yayılması ve bunların uluslararası hukuka saygılı olmayan devletlerin veya terörist örgütlerin eline geçmesi; uluslararası organize suçlar, yasadışı göç, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı; çevre sorunları ve salgın hastalıklar; ekonomik krizler; enerji güvenliği gibi meseleler bölgesel ve küresel istikrar ve güvenliği etkileyen önemli faktörler haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan bu yapı ve tehditlerin ötesinde uluslararası sistem, özellikle 11 Eylül 2001'de ABD'deki İkiz Kuleler'e düzenlenen terör saldırılarıyla daha karmaşık hale gelmiştir. Dünya adeta *Yeni Yirmi Yıllık Kriz* yaşamaktadır hatta bunun da ötesinde 21. yüzyılın ilk yarısında *Büyük Hesaplaşma* olarak tanımlanan daha büyük bir krizden geçmektedir (Booth, 2012: 17). Dolayısıyla, güvenliğe yönelik geleneksel yaklaşımların yeni koşulları karşılamakta yetersiz kalmasından hareketle “bütüncül güvenlik” (*comprehensive security*) anlayışı belirgin olarak öne çıkmaya başlamıştır.

Bütüncül güvenlik; sorunların barışçı çözümünden demokratikleşmeye, insan haklarından çevre sorunlarına, enerji güvenliğinden refahın eşit dağılımına, etnik ve dinsel çatışmaların önlenmesinden kriz yönetimine geniş bir ölçekte gerek devletler arasında gerek bölgesel ve küresel ölçekte ve özellikle de devletlerin iç yapılarında barış ve istikrarı zedeleyebilecek sorunların çözülmesi adına mekanizmalar geliştirilmesini öngörmektedir. Geleneksel güvenlik yaklaşımına ve bu yaklaşımların ele aldığı temel sorunlara ek olarak ortaya çıkan yeni konuları çalışmalarına dâhil eden (Gürkaynak ve Yalçın, 2009: 79) bu “genişletici yaklaşıma” eleştiri ise 1990'ların ortalarından itibaren güvenlik çalışmalarında önemli bir dönüşümün gerçekleşmesini sağlayan “Kopenhag Okulu”ndan gelmiştir. Gelenekçileri “güvenliğe yönelik askeri odağı devam ettirenler”, genişleticileri ise “güvenlik çalışmalarındaki çeşitliliği artırmak isteyenler” olarak tanımlayan bu ekol, kendisini “güvenliğin kavramsallaştırıldığı çerçeveye daha eleştirel bir bakış açısı geliştirmek isteyenler” olarak tanımlamıştır (Buzan, 1997: 5). Tarihsel bağlamda güvenlik çalışmalarının “devletlerin birbirlerini tehdit ettikleri, birbirlerinin egemen haklarına meydan okudukları, birbirleri üzerinde iradeleri gerçekleştirmeye çalıştıkları ve buna karşı da egemen haklarını korumaya çalıştıkları” (Waever, 1995,41-42) varsayımıyla hareket ettiğini ifade eden Kopenhag Okulu, temel olarak “uluslararası ilişkilerde bir meseleyi, güvenlik sorunu haline getiren şeyin aslında ne olduğu” sorusunu sormaktadır.

Kopenhag Okulu'na göre güvenlik sorunları devletin egemenlik haklarını tehdit eden meseleler olarak tanımlandıkları için normal siyasi düzenin dışına çıkan bir yaklaşım sergilenmekte ve devletlerin bu meseleyi ulusal güvenlik sorunu olarak nitelendirmesi kendilerinin özel bir hak iddia etmesine neden olmaktadır (Aktaş, 2011:12). Dolayısıyla, normal siyasi işleyişin dışına çıkan bu süreçte adeta bir “panik siyaseti” takip edilmiş olarak güç kullanımı meşru hale getirilir ve adeta devlet ulusal güvenlik sorunu olarak tanımlayabileceği her konuda tahakküm kurabilir. Bu bağlamda, güvenliğin olumlu ve gerekli bir durum varsayımından vazgeçilmesi ve sorunların “panik siyaseti” ve acil durum modundan çıkarılarak normal siyasi süreçlerin işlediği çerçeveye sokulması yani

“güveniksizleştirmeye” yönelik eğilim (Buzan,1997: 17), hem sorunun çözümü açısından hem de güç kullanımının meşrulaşmaması açısından daha makul bir yol olacaktır. Bir nevi yeniden siyasallaşma süreci ile siyasi karar alma süreçlerine toplumsal katılımın artması ve demokratik ufkun genişlemesi ile birlikte daha demokratik bir güvenlik anlayışının geliştirilebileceği ifade edilmektedir.

Bütün bu olgular çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında; Soğuk Savaş dönemi ve daha öncesinde temel olarak askeri güçle ilintilendirilen ve ulus-devletlerin anarşiye dayalı bir uluslararası sistemde güç/refah ekseninde egemenlik haklarını korumak ve bu çerçevede de güvenliklerini sağlamak odağında sürdürülen güvenlik çalışmaları, 1980’lerde başlayan süreçle ve Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle daha karmaşık bir hal almıştır. Güvenliğe yönelik geleneksel tehditlerin devam ettiği bu süreçte yeni ve asimetrik olarak tanımlanan tehditler ortaya çıkmıştır. Bütüncül güvenlik çerçevesinde yeni konular da çalışmalara dâhil edilmiş, devlet-odaklı güvenlik “insani güvenliğe” doğru bir odaklanmayı da beraberinde getirmiştir. 1990’ların ortalarından itibaren ön plana çıkan Kopenhag Okulu ise “güveniksizleştirme” bağlamında güvenliğin devlet tekelinden çıkarılması ve sorunların panik siyasetinden kurtarılarak normal siyasi süreçlerin işlemesiyle sorunların çözümünün mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Bütün bu teorik yaklaşımlar devletlerin de güvenlik yaklaşımlarının değişmesinde etkili olmuş ve güvenlik anlayışları ve uygulanan politikalar Soğuk Savaş sonrası yapıyla uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Türkiye bağlamında da bu tartışmalar ve dönüşüm süreci farklılık arz etmemiştir.

3.TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK YAKLAŞIMI

ABD Eski Dışişleri Bakanı ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissenger’ın kitabı *Diplomasi*, Almanca’ya *Ulusların Akli (Die Vernunft Der Nationen)* olarak çevrilmiştir. Tıpkı canlı organizmalar gibi buldukları coğrafya ve bu coğrafyanın jeopolitik önemi, demografik yapısı, toplumsal özellikleri, siyasi sistemi ve kültürel kodları, doğal kaynakları, komşuları ve daha geniş ölçekte de bölgesel ve küresel dinamikler çerçevesinde de ulusların ve devletlerin bir akli vardır. Bütün bu özelliklerin tarihi bağlamda bir potada eritilmesi ve konjonktürel dengelerin ve gelişmelerin değerlendirilmesiyle devletlerin güvenlik yaklaşımlarının ve bu doğrultuda da güvenlik politikalarının ortaya çıktığı söylenebilir. Bu çerçevede, hem kültürel-kurumsal bağlam hem de devlet, hükümet ve diğer aktörlerin inşa edilmiş kimlikleri güvenlik politikalarının belirleyici etkenleridir. Neo-realist ve neo-liberal yaklaşımların güvenlik çalışmalarında odaklandığı materyal etkenlerin yanında normlar, kimlik ve kültürün de güvenlik yaklaşımlarına ve güvenlik politikalarına önemli derecede etki ettiği söylenebilir (Katzenstein, 1996: Chapter 1- Chapter 2). Bütün bu etkenlerin birleşiminden ise bir ülkenin ulusal güvenlik yaklaşımı ortaya çıkar.

Türkiye’nin ulusal güvenlik yaklaşımı da materyal unsurların ve kültür, kimlik ve normların tarihi bir derinlikte ele alınmasından ve dönemsel etkenlerin ortaya koyduğu güç dengeleri ve ilişki sistematığının bütüncül bir şekilde değerlendirilmesinden ortaya çıkar: Nüfusunun çoğu Müslüman olan; üç kıtanın birleştiği noktada bulunan; demografik yapısı itibarı ile çok çeşitli etnik unsurları bünyesinde barındıran; 1923’te cumhuriyetin ilanı ve 1950’de ilk çok partili seçimlerle demokratik bir siyasi yapıya sahip; Birleşmiş Milletler’in kurucu üyesi, NATO’ya mensup, Avrupa Birliği ile müzakere eden; İslam dünyası üzerinde etkiye sahip; önemli ticaret yolları üzerinde bir kavşak noktası olan; enerji kaynaklarına yakın ve bunların Batı’ya taşınmasında kilit öneme sahip; batı ve doğu komşuları arasında siyasal kültürlerin geçiş noktası teşkil eden Türkiye’nin güvenlik yaklaşımında bütün bu bileşenler önemli rol oynamaktadır. Bütün bu etkenlere tarihsel sürecin de eklenmesi yadsınamaz bir zorunluluktur.

Türkiye'nin ulusal güvenlik yaklaşımını ve politikalarını cumhuriyetin ilanı ile başlatmak indirgemeci bir yaklaşımdır ve meselenin bütüncül analizini sekteye uğratır. Nitekim devletin asli unsurlarından birini teşkil eden nüfus Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaasıydı ve yeni devletin bürokrasisi Osmanlı bürokrasisinde de kilit rol oynayan isimlerdi. Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal ve bürokratik bellekle taşınan güvenlik meseleleri ve tehditler kaçınılmaz olarak yeni cumhuriyete de aktarılmıştır. 1699 yılında imzalanan Karlofça Anlaşması sırasında toprak büyüklüğü 20 milyon km²'nin üzerinde olan imparatorluğun toprakları 1913 yılında 4.980.000 km²'ye inmiş ve Lozan Antlaşması'ndan sonra ilan edilen cumhuriyetin toprakları yaklaşık 783.000 km²'dir (Pitcher, 1999). 30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletleri ile imzalanan ateşkes sonrasında Anlaşma'nın 7. Maddesine dayandırılarak İstanbul, İzmir, Antalya, Adana, Maraş, Urfa ve Antakya illerinin işgal edilmesi; 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevres Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin İstanbul ve Anadolu'nun küçük bir parçasından ibaret, askeri gücü kayıtlı altında ve sınırlı, azınlık ve mali konulara ilişkin geniş yetkili komisyonların görev yaptığı ve kapitülasyonların geniş bir şekilde ihdas edildiği yani bağımsızlığı elinden alınmış bir "kukla devlet" ortaya çıkıyordu. Karlofça Anlaşması'ndan itibaren topraklarının %70'e yakını kaybetmiş olan; inanç ve etnik köken bağlamında zengin bir nüfusa sahip olan Anadolu topraklarının Sevres Antlaşması ile bölünerek buralarda bağımsız devletler kurulması tasarlanmış bir toplum ve bürokratik bellek açısından toprak kaybetme ve bölünme korkusu ulusal güvenlik anlayışının temeli haline gelmiştir. Yani 1699 Karlofça Anlaşması ile başlayan, 19. yüzyıl başlarından itibaren ortaya çıkan milliyetçilik akımları sonucunda artan toprak kayıpları 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra daha da derinleşmiş, 1912-13 Balkan Savaşları ve takip eden Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Sevres Antlaşması sonrasında ortaya çıkan ve bütün bu sürecin "Sevr Sendromu/Korkusu" olarak tanımlandığı süreç, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu andan itibaren güvenlik politikalarında belirleyici olmuştur (Aydın, 2003: 165-167).

Türkiye'nin güvenlik yaklaşımının ikinci bileşeni ise "coğrafi belirlenimcilik"tir (Bilgin, 2005: 183-184). Bir ülkenin konumunun, doğal kaynaklarının ve ticaret güzergâhları üzerinde olmasının fırsatları ve riskleri birlikte barındırdığı noktadan hareketle, ülkenin jeopolitik ve jeostratejik konumu güvenlik anlayışının şekillenmesinde önemli etkenlerdir. Afrika, Asya ve Avrupa'nın kesişme noktasında bulunan; Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya'ya komşu olan; Karadeniz, Ege ve Akdeniz'de kıyıya sahip; tarihi İpek Yolu üzerinde olan; petrol ve doğal gaz açısından zengin bir bölgede olan ve bu kaynakların Batı'ya taşınmasındaki kilit güzergâhlardan biri olan ülkeye bu konum önemli fırsatlar sunmaktadır. Tarihi açıdan büyük güçlerin rekabet alanı olan bu bölgelerin kesişme noktası olmasından hareketle aynı zamanda sürekli teyakkuzda bulunan bir ülke olma zorunluluğu, Türkiye'nin güvenlik anlayışı açısından belirgin biçimde öne çıkmaktadır.

Gerek materyal etkenler olarak tanımlanabilecek coğrafi konum, denizlere kıyısı olma, ticaret güzergâhları üzerinde bulunma yani genel itibarı ile jeopolitik ve jeostratejik konum gerek ülkenin demografik yapısı, doğal kaynaklar açısından zenginliği, gıda ve su açısından kendine yeterliliği gerek tarihi arka plan ülkenin güvenlik anlayışının oluşmasında ve kimlik-kültür-çıkarcı ekseninde güvenlik politikalarının oluşmasında etkili olan bileşenlerdir. Konjonktörel dengelerin ve değişimlerin de etkisiyle bu politikalar değerlendirildiğinde Türkiye'nin güvenlik yaklaşımının ve güvenlik politikalarının anlaşılması ve açıklanması bağlamında daha sağlıklı bir analizi beraberinde getirecektir. Takip eden bölümler de bütün bu etkenler çerçevesinde bu anlayışı ve politikaları dönemlere göre açıklayacaktır.

4. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI DÖNEMDE TÜRKİYE'NİN ULUSAL GÜVENLİK YAKLAŞIMI VE POLİTİKALARI

1914-1918 tarihleri arasında meydana gelen Birinci Dünya Savaşı'nın İtilaf Devletleri lehine sonuçlanması neticesinde 1699 Karlofça Anlaşması'ndan beri devam eden Osmanlı İmparatorluğu'nun kan kaybında artık sona gelmiş, savaşı neticelendiren 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi gereğince İtilaf Devletleri güvenliklerinin tehdit edildiği gerekçesiyle Anadolu'nun çeşitli illerini işgal etmişlerdir. 1919 yılında başlayan ulusal kurtuluş mücadelesi ve bu mücadele çerçevesinde gerçekleştirilen Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde kurulacak devletin esasları hakkında kararlar alınmış, bir başka deyişle, yeni kurulacak cumhuriyetin dış ve güvenlik politikasının esasları burada belirlenmiştir. Milli sınırlar içinde vatanın bir bütün ve parçalanamaz olduğu ilkesi ve yabancılara milli egemenliği ve toplumsal dengeyi bozacak imtiyazlar verilmeyeceği gibi manda ve himayenin kabul edilmeyeceğinin ifade edilmesi, 1699'dan beri Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kayıplarının son bulması ve egemenlik hakları ve bağımsızlığı teminat altında olan bir devletin kurulacağı anlamına gelmekteydi. Yani yeni devletin ulusal güvenlik anlayışı toprak kaybına neden olabilecek ve ülkenin bağımsızlığını zedeleyebilecek her türlü tehdidin bertaraf edilmesi esasına dayalı bir anlayışla inşa ediliyordu. Nitekim Milli Mücadele döneminde belirlenen temel ilkeler kurulan yeni devletin de güvenlik anlayışının ve politikalarının esasını teşkil etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında toplanan Paris Barış Konferansı ve ABD Başkanı Woodrow Wilson'un ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde ortaya çıkan uluslararası yapı ve mağlup devletlerle imzalanan anlaşmalar uluslararası sisteme barış ve istikrar getirmekten uzak kalmıştır. Yeni güç dengesi ortaya çıkan yapıdan memnun olan yani statükonun devamından yana olan devletlerle revizyonist devletler arasında bir mücadeleyi ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin güvenlik politikası ise bu yeni denkleme revizyonist kampta kesinlikle olmamak aynı zamanda da olası bir savaşta çatışmanın bir parçası olmamak adına açıkça bir taraf olmaktan uzak kalmak doğrultusunda şekillenmiştir. "Yurtta sulh cihanda sulh" Türkiye'nin dış ve güvenlik politika anlayışının ve politikalarının mottosu haline gelmiştir. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Anlaşması'ndan arda kalan sorunların çözümü noktasında da barış ve istikrarı zedeleyecek, uluslararası hukuka aykırı ve maceradan uzak bir çizgi takip edilmiştir. Musul konusunda gerek dönemin en güçlü devleti İngiltere ile yeni bir çatışmanın ortaya çıkmasını engellemek gerek iç güvenlik kaygılarıyla (iç isyanların çıkmasını engellemek adına) uzlaşmacı bir tutum sergilenmiştir (Kısıklı, 2003: 525). Hatay Meselesi'nde de İkinci Dünya Savaşı'na evrilen süreçte güç dengelerini iyi okuyarak (Köni, 2015) ve yine uluslararası hukuka uygun bir şekilde hareket edilerek Misak-ı Milli sınırları içinde tutulan Hatay'ın anavatana katılması önemli bir dış ve güvenlik politikası kazanımı olmuştur. 20 Temmuz 1936'da imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye'nin Boğazlar üzerinde kısıtlanan hakları yeniden kazanılmış ve Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliği inşa edilmiştir (Soy, 2015:194). Yani gerek sosyal ve iktisadi gerek güvenlik açısından kontrolü üzerindeki kayıpların giderilmesi, çok taraflı bir anlaşmanın tadil edilmesiyle mümkün olmuştur.

5. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'NİN ULUSAL GÜVENLİK YAKLAŞIMI VE POLİTİKALARI

1795'te yayınlanan eserinde Immanuel Kant (1960) *Ebedi Barış: Felsefi Bir Deneme* adlı eserinde uluslararası sistemde savaş ve çatışmaların ortadan kaldırılmasına yönelik bir perspektif ortaya koymuş olsa da dünya tarihi göstermiştir ki ne savaş ve çatışma durumu sona ermiş ne de devletler arasındaki sorunları ortadan kaldıran ebedi bir anlaşma

imzalanması mümkün olmuştur. Ebedi bir anlaşmaya varılması mümkün olmadığı gibi ebedi ittifaklar da söz konusu değildir. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki süreç de buna istisna teşkil etmez. Savaş süresince Müttefik devletler kampında yer alan Sovyetler Birliği ile Batı'lı müttefikleri Yalta Konferansı ile başlayan ve Almanya ile Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda yenilmesinden sonra Avrupa ve Asya kıtası başta olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan güç boşluklarını komünist/liberal-demokratik çatışma ekseninde doldurmaya çalıştıkları yeni bir mücadeleye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin 1947'de Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Polonya'daki komünist partiler eliyle bu ülkelerde iktidarı ele geçirerek demokratik yönetimlere son vermesi; 1948 Prag darbesi ile Çekoslovakya'nın aynı akıbete uğraması; en nihayetinde de 1948 Berlin Ablukası ile kontrol ettiği toprakları genişletme çabası Batı açısından güvenlik endişelerinin had safhaya çıktığı süreç olarak tanımlanabilir. Sovyetler Birliği'nin ve temsil ettiği komünist ideolojinin yayılması karşısında Batı açısından iktisadi ve askeri güvenliği tesis etmek adına hamleler de gecikmemiştir. 1947'de iktisadi ve askeri durumları kötü olan ve Sovyet tehdidine karşı mukavemet güçlerinden bahsedilmesi bile söz konusu olmayan Türkiye ve Yunanistan için Truman Doktrini ilan edilmiş, Batı Avrupa ülkelerinin ise genel anlamda savaş sonrasında çökme noktasındaki iktisadi durumlarını güçlendirmek adına da Marshall Planı devreye sokulmuştur. ABD'nin de içinde olduğu bir güvenlik yapılanması kurulmadan Sovyetler Birliği'ne karşı anlamlı bir caydırıcılık ortaya konulamayacağından hareketle de 4 Nisan 1949'da NATO kurulmuştur.

Dünya ölçeğinde ve Avrupa'daki güç dengeleri bağlamında böyle bir süreç yaşanırken durum Türkiye açısından da pek farklılık arz etmemiştir. Türk dış ve güvenlik politikasının İkinci Dünya Savaşı süresince dengeleri gözlemleyen ve dolayısıyla çatışmadan uzak kalma yönünde ortaya koyduğu irade savaş sonrasında Sovyet tehdidi karşısında yalnız kalma sonucunu beraberinde getirmiştir. Nitekim daha 1939'da Sovyet Hükümeti Moskova'ya giden Türk heyetine niyetleri hakkında ipuçları veriyor ve Yalta Konferansı'ndan birkaç hafta sonra 19 Mart 1945'te Ankara'ya nota vererek 7 Kasım 1945'te bitecek 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması'nı "İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni duruma uygun olmadığı" gerekçesiyle yenilemek istemiyordu (Gönlübol, 1996: 192-193). Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper ile 7 Haziran 1945'te yaptığı görüşmelerde Türkiye'den "16 Mart 1921 tarihli Moskova Anlaşması'nda tespit edilen sınırlarda Sovyetler Birliği lehine bazı düzenlemeler yapılmasını" ve "Boğazların Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından ortak savunulması bunun için de kendilerine deniz ve kara üsleri verilmesini" talep ediyordu (Gönlübol, 1996: 193). Yani Sovyetler Birliği ilk ağızdan Türkiye'den toprak ve egemenlik haklarını ortadan kaldıran taleplerde bulunuyordu. Türkiye açısından ise varlığını ve güvenliğini sağlamak için Batı dünyasının ortaya koyduğu siyasi, iktisadi ve güvenlik kurumları içinde yer almaktan başka çare kalmıyordu.

Retorik olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren ve Cumhuriyet'in kuruluşuyla beraber batılılaşma yönünde ortaya konulan iradeye somut anlamda doğudan gelen tehdit de eklenince ülkenin gerek siyasi ve iktisadi gerek dış ve güvenlik politikalarının aksı batı eksenine oturuyordu. Türk dış ve güvenlik politikasını belirleyenler Türkiye'nin güvenlik kaygılarını, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yalnızlık durumundan ötürü, Batı'ya anlatmakta kısa bir dönem sıkıntı çekseler de Sovyetler Birliği'nin Güneydoğu Avrupa'da ve Akdeniz'de hâkimiyet kurması ve bura üzerinden de Orta Doğu ve Kuzey Avrupa'ya yayılması riski Batı nezdinde durumun ciddiye alınmasını beraberinde getirmiştir. Batı algısındaki bu değişime somut katkı ise 25 Haziran 1950'de patlak veren Kore Savaşı'ndan gelmiştir. Gerek Sovyetler Birliği'nin bölge devletleri üzerinden hâkimiyet alanını genişletme riski (ki aynı şeyi Doğu Avrupa devletleri üzerinden

Türkiye ve Yunanistan'a gerçekleştirebilirdi) gerek Türkiye'nin Kore Savaşı'ndan sonra ortaya koyduğu tavır Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nden kaynaklı güvenlik sorunlarının çözülmesi sürecinde önemli kilometre taşı teşkil etmiştir. Aynı zamanda, Hükümetin 25 Temmuz 1950'de bir Türk savaş birliğini BM emrine vermeyi kararlaştırması Türkiye'nin dış ve güvenlik politikası açısından önemli bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Asker gönderme kararının TBMM ve siyasi partilerin görüşlerine başvurulmadan alınmasına CHP ve Millet Partisi benzer tepkiler vermiştir. Partilerle istişare edilmemesi eksiklik olarak değerlendirilmiş, Meclis onayı alınmamasının anayasaya aykırılık teşkil ettiği belirtilmiştir (Yaman, 2005: 235). Bunun da ötesinde Kore'ye asker gönderme kararı Türk dış ve güvenlik politikasının mottosu olan "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesinden vaz mı geçiliyor sorusunu da ortaya çıkarmıştır.

Batı'da Türkiye'nin stratejik öneminin kaybedilemeyeceğine yönelik algı değişimi ve Kore Savaşı ile ortaya çıkan durum Türkiye ve Yunanistan'ın 18 Şubat 1952'de NATO üyesi olmasını sağlamıştır. Türkiye'nin NATO üyeliği, Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet'in kurulmasından sonraki dış ve güvenlik politikası açısından önemli bir kırılmadır. Bu döneme kadar dengecilik temelinde batıcılık siyaseti takip eden Türkiye açısından NATO, ülkenin uluslararası sisteme baktığı pencere haline gelmiştir. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü 1955 yılı bütçe görüşmelerinde TBMM'de yaptığı konuşmada NATO'yu "milli bir politika" olarak tanımlamış, Cumhurbaşkanı Celal Bayar da 1956 Nisan'ında yabancı bir dergiye verdiği demecinde NATO'yu "insaniyeti maddi ve manevi yükselişe götüren yegâne necat (selamet) yolu ve ruh" olarak tanımlamıştır (Gönlübol, 1996: 311-312). Türkiye'nin güvenlik sorunlarını çözebilmek için NATO'ya üye olması dönemin koşulları çerçevesinde makul bir yol ve hatta bir zorunluluk olarak değerlendirilebilir. Fakat Türkiye'nin NATO ittifakına ve NATO'nun politikalarına fazla angaje olduğu da göz ardı edilemez bir gerçektir. Nitekim NATO'nun genel siyasi ve güvenlik perspektifi çerçevesinde kendini çevreleyen bölgelerde giriştiği düzenlemeler dış ve güvenlik politikasında dengeyi yitirmesine neden olmuştur. 1948'de kurulan İsrail devletini tanıyan ilk Müslüman devlet olması, İngiltere öncülüğünde Orta Doğu'da gerçekleştirdiği Bağdat Paktı'nın yarattığı tepki ve Balkan Paktı'nda Yugoslavya'ya karşı tutumu "atfedilen fazla değer" in göstergeleridir. Türkiye'nin ortaya koyduğu bu tercihe yönelik en önemli tepki 1955 yılında toplanan Bandung Konferansı'nda dile getirilmiştir. Fatih Rüştü Zorlu'nun NATO'yu bir "barış kalesi ve kurtuluş yolu" olarak göstermesine karşılık Hindistan Başbakanı Nehru "NATO'yu kolonyalizmin en güçlü koruyucusu" olarak ilan etmiş ve Türkiye'yi "Batı'nın Avukatlığı" ile suçlamıştır (Bağcı, 2001: 59-60). Türkiye kurumsal çerçevedeki tutumunu daha da öteye götürerek NATO müttefiklerinin uluslararası ölçekteki neredeyse bütün sorunlarında müttefiklerini destekleyen bir tutum sergilemiştir.²

Türkiye'nin iki dünya savaşı arasındaki dönemde ve hatta İkinci Dünya Savaşı'nın artık Müttefikler tarafından kazanılacağına dair belirginleşmesine kadarki dönemde dengeleri gözetleyen, çatışmadan kaçınan, statükodan yana olan ve uluslararası hukuka uygun hareket eden bir dış ve güvenlik politikası ortaya koyduğu söylenebilir. Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ve "kollektif güvenlik" ilkesi çerçevesinde inşa edilen Milletler Cemiyeti'ne 18 Temmuz 1932'de üye olmuş, revizyonist devletlerin çevreleyen bölgelerdeki faaliyetlerine karşılık olarak da Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı'nı; İran, Irak ve Afganistan ile 8 Temmuz 1937'de Sadabad Paktı'nı kurmuştur.

² Türkiye'nin bu politikasına en iyi örnek Cezayir'in bağımsızlık sürecinde Fransa'yı destekleyen tutumudur. 1955 yılında BM Genel Kurulu'nda Asya ve Afrika devletlerinin isteklerine rağmen Cezayir meselesinin gündeme alınmaması için oy kullanmıştır. Yine 1957 yılında da Asya-Afrika grubu tarafından Cezayir için self-determinasyon teklifi konusunda çekimser kalmış, 1958 yılında da aynı şekilde davranmıştır. Bkz. Mehmet Nam, "İşgalden İstiklale Cezayir", *Tarih Dergisi*, Sayı 55 No.1, 2012, ss.180-181

Yani Türkiye'nin bu dönemde güvenlik anlayışı ve politikalarını dengecilik temelinde uluslararası örgütlere üyelik ve bölgesel saldırmazlık ve işbirliği anlaşmalarına dayandırdığı söylenebilir.

Türkiye'nin NATO ittifakına ve müttefiklerine aşırı angaje olmuş tutumu dış politikasında dengeyi kaybetmesine ve bunun da ötesinde özellikle Kıbrıs meselesinde sorunlar yaşamasına neden olmuştur. 1950'li yılların başında Kıbrıs üzerindeki yönetsel haklarını devretme iradesi ortaya koyan İngiltere'nin tutumunu fırsat bilen Yunanistan sorunu uluslararası bir mesele haline getirmiştir. 16 Ağustos 1954'te BM Genel Sekreterliği'ne başvuran Yunanistan Başbakanı Alexandros Papagos IX. Genel Kurul gündemine "Eşit haklar ve self-determinasyon ilkelerinin, BM koruyuculuğu altında Kıbrıs adasında yaşayan nüfusa uygulanması" maddesinin konulmasını talep etmiştir (Oran, 2011: 598). 17 Aralık 1954'te toplanan Genel Kurul'da tarafların tezlerini dile getirmesi ve yapılan tartışmalar neticesinde BM Genel Kurulu o aşamada Kıbrıs ile ilgili bir karar almayı uygun bulmamıştır. Bu kararda, ABD'nin NATO içerisinde bir çatlak oluşmaması ve güvenlik açısından NATO'nun sıkıntılı bir durum yaşanmaması noktasından hareketle ve BM Genel Kurulu'nda oy dengelerini etkileyebilme gücüne sahipken payı büyüktür. Nitekim bu kararın üzerinden iki yıl sonra Aralık 1957'de Yunanistan'ın Kıbrıs için self-determinasyon teklif eden tasarısı BM Genel Kurulu'nda 20'ye karşı 33 oyla desteklenmiş fakat 2/3 oy çoğunluğunu karşılamadığı için kabul edilmemiştir (Gönlübol, 1996: 311-354). Türkiye'nin gerek kurulan İsrail devletini tanıyan ilk Müslüman ülke olması, gerek Balkan ve Bağdat Paktları'nda ABD'nin ileri karakolu gibi hareket ettiği algısı, gerek Bandung Konferansı'nda sergilediği tutum ve gerek dünyadaki bağımsızlık mücadelelerine karşı NATO müttefiklerinin yanında yer alan tutumu BM'de ve uluslararası kamuoyu nezdinde Kıbrıs konusunda destek bulamamasına neden olmuştur.

Kıbrıs meselesinin ortaya çıkışı ve seyri, Türkiye'nin dış ve güvenlik politikasındaki algılamalarında önemli bir sarsıntıyı, sadece BM ve uluslararası kamuoyu ölçeğinde değil, ABD ile ilişkilerinde de getirmiştir. 1959-1960 Zürih ve Londra Anlaşmaları ile bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş, ek anlaşmalarla birlikte Türkiye Kıbrıs'ın bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve anayasal düzenini koruyacak garantör devletlerden biri olmuştur. Adada Türklere yönelik baskı ve tedhiş hareketlerinin devam etmesi neticesinde ve anayasal düzenin değişmesi sonucunda garantör hakkını kullanmak ve Kıbrıs'a 1964'te müdahale etmek isteyen Türkiye Johnson Mektubu ile karşı karşıya kalmıştır. 5 Haziran 1964'te ABD Başkanı Lyndon Johnson Başbakan İsmet İnönü'ye yazdığı mektupta "Türkiye hükümetinin Kıbrıs'ın bir kısmını askeri kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmak üzere" haberler aldığını, böyle bir müdahalenin "SSCB'nin soruna doğrudan doğruya karışması sonucunu" ortaya çıkarabileceğini ve dolayısıyla "Türkiye, NATO müttefiklerinin tam rızası ve muvafakatı olmadan yapacağı bir hareketten ötürü SSCB müdahalesiyle karşılaşır, Müttefiklerin Türkiye'yi savunma yükümlülükleri olup olmadığını müzakere etme fırsatını bulamamışlardır" demiştir. Yani böyle bir durumda NATO, Türkiye'nin yanında olmayabilir demiştir. Bunun haricinde mektupta Türkiye ile ABD arasındaki Temmuz 1947 anlaşmasının 4. Maddesine atıf yapılarak "askeri yardımın verilmiş amacından ayrı gayelerde kullanılması için Türk hükümetinin ABD'nin muvafakatını alması gerekliliği" dile getirilmiştir (Oran, 2011: 686-687).

Türkiye'nin özelde ABD ile ilişkilerinde ve NATO'ya bakışında, genelde de güvenlik anlayışı ve politikalarında takip ettiği çizgiye dair soru işaretlerini beraberinde getiren bu mektupla ilgili temel birkaç hususun anlaşılması önemlidir: Öncelikle ABD Türkiye'nin SB dışında bir düşmanı bulunamayacağını, haklarının salt bu devletçe ihlal edilebileceğini varsayıyordu. Başka bir devlet Türkiye'nin çıkarlarını ihlal ederse, hele bu devlet bir NATO üyesi olursa, bu devlete karşı Atlantik hükümlerini uygulamak şöyle dursun Türkiye bu ihlale

kendi gücüyle bile karşı koymayacaktı. Dolayısıyla, esas olan NATO'nun çıkarıydı Türkiye'nin değil. Bundan daha önemli ve tartışmalı konu ise; eğer doğrudan bir Sovyet saldırısı olmazsa, en hayati çıkarları tehlikede bile olsa, bir saldırı durumunda ABD NATO mekanizmasını Türkiye lehine çalıştırmak niyetinde olmadığını ifade ediyordu. Bu noktadan hareketle, SB'nin kendisini doğrudan doğruya ilgilendirmeyen bir konuda ve herhangi bir kışkırtma bulunmadığı halde Türkiye'ye saldırması halinde, NATO'nun en büyük gücünün bu duruma seyirci kalacağını bildirmesi en dikkat çekici noktadır (Gönlübol, 1996: 496-497). Bu durum Türkiye'nin ittifak anlaşmasının 5. Maddesinin güvenilirliğini sorgulamasına neden olduğu gibi, İttifakın geleceği ile ilgili soruları da beraberinde getirmiştir. Ki zaten Türkiye 1990'lı yıllarda İttifaka ve genel anlamda güvenlik anlayışına ilişkin bu soruları terör konusunda müttefiklerinden beklediği desteği bulamadığında da dile getirecektir.

Bütün bunlardan hareketle, Türkiye hem 1960'ların ortalarından itibaren iki blok arasında ortaya çıkan *detente*-yumuşama döneminden faydalanarak dünyanın diğer coğrafyalarıyla ilişkilerini geliştirme yönünde bir eğilim ortaya koymaya çalışmış, hem ABD'nin Vietnam Savaşı ile bozulan iktisadi dengeleri (ki ABD yardımı kısma kararı almış ve Batı Avrupalı müttefiklerini Türkiye ve Yunanistan'a yardımda bulunmaya çağırmıştır) hem de tek taraflı bağımlılıktan kurtulmak saikiyle 12 Eylül 1963'te Ankara Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılmak yönünde adım atmıştır. Soğuk Savaş'ın sonuna kadar da dış ve güvenlik politikasını daha dengede ve çok taraflı olarak sürdürmeye çalışmıştır. Yani Türkiye'nin dış ve güvenlik politikası çok yönlü (dünyanın diğer coğrafyalarıyla ilişkiler bağlamında) ve çok boyutlu (siyasi, iktisadi, askeri, sosyo-kültürel) olarak yürütülmüştür.

6. 1990'LI YILLARDA TÜRKİYE'NİN ULUSAL GÜVENLİK YAKLAŞIMI VE POLİTİKALARI

İster 1989 yılındaki Malta Zirvesi ister 1991 yılı sonunda SB'nin dağılması temel alınsın, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin Türkiye'nin güvenlik anlayışı ve politikalarında önemli bir kırılmayı beraberinde getirdiği söylenebilir. SB'nin dağılmasıyla dünyadaki siyasi, iktisadi, askeri ve ideolojik/psikolojik bölünme ortadan kalkmış, Francis Fukuyama'nın deyişiyle "... Latin Amerika'dan Doğu Avrupa'ya, Sovyetler Birliği'nden Orta Doğu ve Asya'ya, dünyadaki farklı bölgeleri ve kültürleri bütünleştiren tek uyumlu siyasi tahayyül" (Fukuyama, 1992: XIII) olan liberal demokrasi galip gelmiştir. Yeni durum, Türkiye ile özellikle Batı Avrupalı müttefikleri arasında bir ayrışmayı da beraberinde getirmiştir. Avrupa bir içe kapanma dönemi yaşamış ve geleceğin Avrupa'sını liberal-demokratik değerler üzerinden tanımlayarak ve güvenliği artık yalnızca devlet odaklı olarak ele almaktan öteye giderek toplumsal/insani güvenlik yaklaşımını benimsemiştir. Öte yandan Türkiye, bir taraftan Soğuk Savaş'tan arta kalan ve devletin odakta olduğu sorunlarla uğraşırken diğer taraftan da Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan ve *asimetrik tehditler* olarak tanımlanan; etnik ve bölgesel çatışmalar, aşırı milliyetçilik ve radikalleşme, göç, kitle imha silahlarının yayılması, uluslararası terörizm, uyuşturucu ticareti, silah ve insan kaçakçılığı, salgın hastalıklar gibi yeni güvenlik riskleriyle karşı karşıya kalmıştır. Yani, Soğuk Savaş dönemindeki geleneksel tehditlere ek olarak yeni tehditler Türkiye'yi çevreleyen bölgelerde, Türkiye'nin güvenlik algısını ve yaklaşımlarını derinden etkileyen bir durum ortaya çıkarmıştır. Bütün bunlardan hareketle, Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO'nun kanat ülkelerinden biri olarak tanımlanan ve Avrupa güvenliğine adeta bir "ileri karakol" gibi katkı sağlayan Türkiye, Batı Avrupa ülkeleri açısından Orta Doğu, Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar'daki tehdit ve riskleri Batı Avrupa coğrafyasına taşıyabilecek bir ülke olarak görülmeye başlanmıştır. Yani Batı algısında Türkiye artık güvenlik üreten (*security-producing*) değil güvenlik tüketen (*security-consuming*) bir ülkedir.

SB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan güç boşlukları yerel ve bölgesel güçler tarafından kendi lehlerine değiştirilmeye çalışılmış, bu da özellikle Türkiye'yi çevreleyen bölgelerde istikrarsızlıkları ve çatışmaları beraberinde getirmiştir. SB tehdidinin ortadan kalkmasından sonra NATO'nun varlığının ve geleceğinin tartışılmaya başlaması ve Türkiye'nin Batı Avrupalı müttefikleri nezdinde, özellikle güvenlik alanında, negatife dönen imajı güvenliğe ilişkin konularda kayda değer bir endişeyi beraberinde getirmiştir. PKK terörünün gittikçe yükseldiği 1990'larda, "Sevr sendromu" yeniden ortaya çıkmış ve dolayısıyla bölünme/toprak kaybetme kaygısı ön plana çıkmıştır. Bu durum ise, Türkiye'nin güvenlik politikalarının Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu şekilde "güvenlikleştirme" çizgisine oturmasına neden olmuştur. Türkiye Irak, Suriye, Yunanistan ve Ermenistan ile ilişkilerini sürdürürken adeta bir düşman çemberinde yaşadığı algısıyla hareket etmiş, bu ülkelerin PKK terör örgütünü destekleyerek/kullanarak Türkiye'yi bölmek istediğini bir noktada resmi söylem haline getirmiştir. (Dönemin) Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 8 Mayıs 1995'te katıldığı 32. Gün Programı'nda "Şimdi bu Sevr'e baktığımız zaman burada iki tane, sizin de biraz evvel söylediğiniz gibi, Osmanlı Devleti'nin bünyesinden 25 tane devlet çıkmıştır. İki tane çıkamamıştır. Bunlardan birisi Ermenistan devletidir, birisi de Kürdistan devletidir. Ermenistan Devleti vardır Kafkasya'da. Fakat Ermenistan'ın haritalarına bakarsanız onlar vilayet - i sitte diye 6 ili içine alan haritalar çizmişlerdir." (Unutulan Yıllar: Sevr Belgeseli, 2015) demiştir.

Birinci Körfez Savaşı sonrasında Irak'ın fiili olarak üç bölgeye ayrılmış olması, Kuzey'de Kürtlerin yoğun olduğu bölgede bağımsız bir devlete gidilmesi yönünde atılan adımlar, Kuzey Irak'taki PKK terör örgütü kampları ve buradan Türkiye'ye yapılan saldırılar; Suriye'nin Hatay meselesini sıklıkla gündeme getirmesi ve topraklarında PKK faaliyetlerine izin vermesi; bu her iki ülkeyle su paylaşımı konusunda ortaya çıkan sorunlar; Ermenistan'ın terör örgütüne desteği, Türkiye'nin Doğu illerini topraklarında gösteren haritalar yayınlaması, Azerbaycan toprakları üzerindeki işgali; Yunanistan ile Ege ve Kıbrıs sorunları; Orta Asya ve Kafkasya'daki istikrarsızlık ve belirsizlikler; Balkanlar'da Yugoslavya'nın dağılması sürecinde ortaya çıkan çatışmalar ve istikrarsızlık; İran ile "rejim ihracı" konusunda yaşanan gerginlik; Orta Doğu'da kemikleşmiş sorunlardan kaynaklanan istikrarsızlık Türkiye'nin 1990'larda karşı karşıya kaldığı temel sorunlar olmuştur. Bu sorunların içeriye yansımaları ve bölünme/toprak kaybetme korkusu, normal siyasi işleyişin dışına çıkılmasını, adeta bir "panik siyaseti" takip edilmesini, güç kullanımının her ölçekte meşru hale getirilmesiyle devletin ulusal güvenlik sorunu olarak tanımladığı her konuda tahakküm kurmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum ülkede askeri bürokrasinin vesayetinin artmasına ve ülkedeki siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel meselelerin adeta bir var olma/yok olma denklemine oturmasına neden olmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında Batı'da ve özellikle Batı Avrupa'da demokratikleşme-refahın artması ile güvenlik arasında doğrudan bir ilişki kurulurken ve odak devlet güvenliğinden toplumsal/insani güvenliğe kayarken, Türkiye çevresinde ortaya çıkan ve içeriye yansıyan bu reel tehditlerden dolayı geleneksel odaklı güvenlik algısını sürdürmüş ve politikalarını bu düzlemde ortaya koymuştur. Dolayısıyla, Batı'da güvenlik alanında liberal-demokratik ufuk gelişirken, Türkiye'de askeri odaklı güvenlik algısı ağırlığını korumuş, askeri bürokrasinin vesayetinin güçlenmesiyle siyasi/iktisadi zeminde çözülebilecek konular "güvenlikleştirme" süreciyle güvenlik alanına dâhil edilmiş ve güvenlik politikalarının konusu haline gelmiştir. Bu çerçevede de Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki güvenlik algılamasında ve politikalarında savunmacı reelpolitik etkili olmuştur.

7. 21. YÜZYILDA TÜRKİYE'NİN ULUSAL GÜVENLİK YAKLAŞIMI VE POLİTİKALARI

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren daha fazla gündeme gelen ve özellikle de SB'nin dağılmasından sonra Batı'da güvenlik yaklaşımları ve politikalarının odağına oturan toplumsal/insani güvenlik yaklaşımının 21. yüzyılda da ağırlığını arttırdığı söylenebilir. Bu doğrultuda güvenlik, başta ekonomi, enerji, çevre, sağlık, sosyo-kültür ve eğitim alanlarının tanımlamaya dâhil edildiği bütüncül bir güvenlik anlayışı ortaya konulmuştur (Gürkaynak ve Yalçın, 2009: 79). Güvenliğin sadece devlet odağında ele alındığı bir dönemde, 11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan terör saldırıları güvenlik yaklaşımında bir kırılmaya neden olmuş, uluslararası/küresel terörizmle mücadele öncelikli hedef haline gelmiştir. SB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan asimetrik tehditlerle mücadele güvenlik ajandasının en önemli gündem maddesi olmuştur. 3 Kasım 2002 seçimleri ise Türkiye'nin güvenlik yaklaşımı ve politikalarında yeni bir dönemi başlatmıştır. AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Ahmet Davutoğlu ve ortaya koyduğu "stratejik derinlik vizyonu" Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarının genel çerçevesini ve temel parametrelerini belirlemiştir.

Teorik ve kavramsal açıdan güç ile ilgili parametreleri ve stratejik planlamayı tasvir ederken Davutoğlu üç temel veri üzerine odaklanmıştır: Bunlardan ilki sabit veriler olan coğrafya, tarih, nüfus ve kültürdür. Diğerleri ise potansiyel veriler olan ekonomik, teknolojik ve askeri kapasitedir. Üçüncü bileşen ise stratejik zihniyet ve kültürel kimliktir (Davutoğlu, 2011: 17, 24, 29). Türkiye'nin coğrafi ve demografik yapısının, tarihi ve kültürel köklerinin ve ekonomik ve jeopolitik potansiyelinin önemli fırsatlar ortaya koyduğundan hareket eden Davutoğlu, Türkiye'nin dinamik yapısını uluslararası dinamizme kanallandırmak ve bölgesel ve küresel ölçekte önemli bir aktör olabileceğini ifade etmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin "sadece krizlere yanıt veren bir ülke olmaktan öteye geçerek, krizleri ortaya çıkmadan önce tespit eden ve buna müdahale edebilen" bir ülke olması gerektiğini vurgulayan Davutoğlu, yeni stratejik vizyonun "çevre bölgelerde düzen kurucu rol oynamayı öngördüğünü" söylemektedir (New Turkish, 2015). "Yumuşak güç" (Nye,2004) özellikleriyle hareket eden Türkiye'nin bir çekim merkezi haline getirilmesi, çevre bölgelerde bir refah/güvenlik vahası oluşturularak barış, istikrar ve gelişmenin sağlanması ve böylelikle Türkiye'nin güvenliğe ilişkin kaygılarının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

"Stratejik derinlik" vizyonu çerçevesinde şekillenen Türkiye'nin yeni dış ve güvenlik politikası yaklaşımında toplumsal/insani güvenliğin ön plana çıkmasıyla beraber demokrasi ve insan hak ve özgürlükleri ile doğrudan bir ilinti kurularak bir denge sağlanmaya çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren ve özellikle de 1990'lı yıllarda belirgin olarak ön plana çıkan ve bölünme korkusunun artmasına neden olan terör ve toplumsal sorunlara demokrasinin güçlendirilmesiyle çözüm sağlanmaya çalışılmıştır. "Komşularla sıfır sorun" politikasıyla, kemikleşmiş ve devletler arasında çatışmalara neden olabilecek sorunların arka plana atılması, ticaretin arttırılması, vize muafiyet anlaşmaları ve işbirliği platformlarıyla güven artırıcı nitelikte adımlar atılmıştır. Pro-aktif ve önleyici barış diplomasisi, çok boyutlu dış politika ve ritmik diplomasi yeni yaklaşımın diğer bileşenleri olarak tanımlanmıştır.

21. yüzyılda Ahmet Davutoğlu'nun ortaya koyduğu vizyon çerçevesinde Türkiye'nin güvenlik yaklaşımının iki temel noktada kırılma gösterdiği söylenebilir: Bunlardan ilki Kopenhag Okulu'nun tanımladığı "güvenlikleştirme" çizgisinden uzaklaşılmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla başlayan; Sevr Anlaşması ile doruğa çıkan; iki dünya savaşı arasında revizyonist devletlerin ortaya koyduğu tehditle ve yerel/bölgesel isyanlarla yinelenen; İkinci Dünya Savaşı sonrasında SB'nin toprak bütünlüğünü ve egemenlik haklarını zedeleyen talepleriyle kaygı uyandıran; 1990'lı yıllarda yoğunlaşan terör eylemleri,

bölgesel çatışma ve istikrarsızlıklar ve komşularıyla sorunlarıyla bir kez daha beliren ve üstelik bu dönemde müttefiklerinden beklediği desteği bulamayan Türkiye'nin bölünme/toprak kaybetme korkusu, güvenlik yaklaşımını belirleyen en önemli etken olmuştur. Bu doğrultuda, ülkenin düşman çemberiyle sarılı olduğunu ifade eden yönetici ve bürokratik elit hem komşularıyla ilişkilerinde hem de içerdeki toplumsal meselelerde, güvenlikleştirme söylemi çerçevesinde siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel sorunları güvenlik alanına dâhil etmişlerdi. Yeni yaklaşımla bu meseleler yeniden kendi mecralarında ele alınmaya başlanarak reformlar yoluyla iç güvenliğin sağlanması yoluna gidildi ve komşularla da ilişkilerin geliştirilmesini sağlayacak adımlar atıldı.

İkinci temel nokta ise Türkiye'nin kendini diğer ülkelerden ayıran önemli unsurları benimseyen bir güvenlik anlayışı göstermesi gerekliliğine yöneliktir. Davutoğlu "Osmanlı Devleti'nin tarihi ve jeopolitik zemininde doğmuş bulunan ve o mirası devralan Türkiye'nin savunmasını sadece sahip olduğu sınırlar içinde düşünmesi ve planlaması imkânsızdır" demektedir (Davutoğlu, 2011: 41). Yugoslavya'nın dağılma sürecinde ve en son Bosna ve Kosova bunalımlarında ortaya çıktığı üzere tarihi kökler ve miras Türkiye'nin her an müdahil olması gereken durumlar meydana gelebilir. Orta Asya ve Kafkasya ve Orta Doğu da buna istisna teşkil etmez. Dolayısıyla Türkiye savunmacı reelpolitik anlayışın ötesine geçerek krizlerin önlenmesi, kriz yönetimi ve diplomasi kanallarının sonuna dek kullanılarak çevresinde güvenlik ve istikrarın sağlandığı ve dolayısıyla kendi güvenliğinin garantiye alındığı bir yaklaşımı benimsemiştir.

21. yüzyılda Türkiye'nin güvenlik yaklaşımı ve politikaları "güvenlikleştirme" çizgisinden uzaklaşan, toplumsal meselelere ve komşularıyla ilişkilerine korkulardan ziyade fırsatlar penceresinden bakan, coğrafyasını ve tarihi mirasını bir güç unsuru olarak kullanan, krizlere reaksiyon vermekten ziyade önleyici diplomasi ve kriz yönetimi ile yumuşak güç unsurlarını kullanan, çok boyutlu ve çok taraflı bir dış ve güvenlik politikası çizgisi izlemeye başlamıştır.

8. SONUÇ

Dünyada küreselleşme süreci ile birlikte yeni aktörlerin yeni ilişki sistematiikleri ile daha karmaşık bir yapıyı ortaya çıkardığı bir gerçektir. Buna paralel olarak güvenlik alanında da kuramsal ve kavramsal bir değişim yaşanmaktadır. Devletin ön planda olduğu geleneksel güvenlik anlayışı ağırlığını korusa da gerek yeni tehditler gerek bunların bertaraf edilmesine yönelik uygulanan politikalarda yeni yaklaşımlar ve politikalar gittikçe güçlenmiştir. Bu çerçevede, Soğuk Savaş dönemi boyunca askeri güç ve sınırların güvenliği çerçevesinde ele alınan güvenliğin ötesine geçilerek, yani, reelpolitik anlayışına dayalı ve dolayısıyla çatışma riskinin yüksek olduğu yaklaşımdan, güvenlik ikileminin önlendiği ve güvenliği tesis edecek yeni ilişki biçimleri ve kurumsal ağların geliştirildiği bir anlayışın hâkim olmaya başlamıştır. SB'nin ortadan kalkması ve konvansiyonel tehdit riskinin azalmasıyla birlikte yeni ve asimetrik olarak tanımlanan tehditler ortaya çıkmış, bu durum da daha kapsayıcı nitelikteki "bütüncül güvenlik" anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda da toplumsal/insani güvenlik anlayışı ön plana çıkmış, Kopenhag Okulu'nun "güvenlikleştirme" olarak tanımladığı siyasi, iktisadi ve toplumsal sorunların güvenlik alanından (ve dolayısıyla askeri elitin tekelden) çıkarılarak kendi mecralarında ele alındığı bir süreç yaşanmıştır.

Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışını ve politikalarını da bütün bu çerçevede ele almak daha sağlıklı bir analizi beraberinde getirecektir. ABD Eski Dışişleri Bakanı ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissenger'ın kitabı *Diplomasi'nin*, Almanca'ya *Ulusların Akli (Die Vernunft Der Nationen)* olarak çevrilmesinin çok doğru bir tanımlama olmasından hareketle,

coğrafyasının ve bu coğrafyanın jeopolitik öneminin, demografik yapısının, toplumsal özelliklerinin, siyasal sistemi ve kültürel kodlarının, doğal kaynaklarının, komşuları ve daha geniş ölçekte de bölgesel ve küresel dinamiklerin Türkiye'nin güvenlik yaklaşımında ve politikalarında belirleyici olduğu söylenebilir. Bütün bu özelliklerin Türkiye açısından önemli fırsatlar yarattığı gibi ciddi riskleri de beraberinde getirdiği bir gerçektir. Nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olması ve aynı zamanda liberal-demokratik değerlere bağlı bir siyasal ve iktisadi sisteminin olması, jeopolitik konumu, petrol ve doğalgaz bakımından zengin kaynaklara yakınlığı, önemli ticaret yolları üzerinde olması, uluslararası örgütlere üye ve AB ile müzakereleri sürdüren bir ülke olması önemli fırsatlardır. Çevre bölgelerde dinsel, etnik ve mezhepsel çatışmalar; siyasi ve iktisadi istikrarsızlıklar; bölgenin büyük güçler arasında bir rekabet olması; asimetrik tehditler olarak kabul edilen göç, silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığının bu bölgelerde yoğunlaşması ise güvenliğe dair önemli risklerdir.

Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı fırsatlar ve riskler genel çerçevede ve tarihi bağlamda incelendiğinde, 1699'da 20 milyon km² toprak büyüklüğüne sahip imparatorluk topraklarının 1913 yılı itibarı ile 5 milyon km²'ye düşmüş olması ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Sevr Anlaşması ile egemenlik hakları elinden alınmış ve küçük bir toprak parçasına sıkışmış bir devlet haline gelmesi önemli bir travmayı beraberinde getirmiştir. İşgalci güçlere karşı verilen kurtuluş mücadelesinin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik yaklaşımı ve politikaları "Sevr sendromu" yani bölünmeye ve toprak kaybetmeye dayalı bir korku odağında şekillenmiş, buna paralel olarak da "savunmacı bir reelpolitik" çizgisi benimsenmiştir. Bu çerçevede Misak-ı Milli ile belirlenen sınırların korunması ve Lozan Anlaşması'nda elde edilen kazanımların korunması yani statükocu bir perspektif, batıcılık demelinde bir denge politikası, uluslararası hukuka saygılı ve uluslararası sistemin egemenlik hakları tanınan eşit bir üyesi olmak ve de "Yurtta sulh cihanda sulh" mottosu çerçevesinde çatışmalardan uzak bir devlet olmak temel parametreler haline gelmiştir. İki savaş arası dönemde Türkiye çok taraflılık ilkesi çerçevesinde Milletler Cemiyeti'ne üye olmuş, revizyonist devletlere karşı Balkan Antantı ve Sadabad Paketi içinde yer almış, Hatay meselesini ve Boğazlar konusundaki kısıtlamaları kendi güvenlik ihtiyaçları çerçevesinde fakat aynı zamanda uluslararası hukuka uygun olarak çözmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Sovyet tehdidi karşısında Batı Bloğu ile yakınlaşmaya yönünde bir tutum ortaya koyuyordu. Esasında Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde başlayan ve yeni devletin kurucu iradesine sirayet eden batılılaşma yönündeki teorik altyapı ile somut olarak tehdidin Doğu'dan gelmesinin etkin bir birleşimi gerçekleşiyordu. Önce Truman Doktrini ve Marshall Planı daha sonra 18 Şubat 1952'de NATO üyeliği, Türkiye'nin güvenlik yaklaşımı ve politikalarının ana aksına oturdu. Türkiye NATO üyeliğini güvenlik yaklaşımının bir unsuru olmaktan öteye taşıyarak adeta "bir yaşam tarzı" haline getiriyor, kurumsal çerçevedeki tutumunu daha da öteye götürerek NATO müttefiklerinin uluslararası ölçekteki neredeyse bütün sorunlarında müttefiklerini destekleyen bir tutum ortaya koyuyordu. Türkiye'nin NATO'ya aşırı angaje olmuş tutumu dış ve güvenlik politikasında dengeyi kaybetmesine ve bunun da ötesinde özellikle Kıbrıs meselesinde sorunlar yaşamasına neden oldu. Dolayısıyla, bir taraftan NATO aidiyetiyle güvenlik tesis edilirken diğer taraftan Batı'ya aşırı angaje olunarak hem tarihi ve kültürel bağları olan coğrafyalara yabancılaşıyor, Kıbrıs meselesi BM'de görüşülürken de Kıbrıs gibi önemli bir meselede Türkiye'nin sıkıntı yaşamasına neden oluyordu. Nitekim 1964'teki Johnson mektubu aslında Türkiye'nin NATO ve ABD'den beklediği güvenlik dayanışmasının çok da kendi tahayyül ettiği gibi olmadığını ortaya koyuyordu. Gerek ortaya çıkan bu durum gerek uluslararası ortamda iki blok arasındaki yumuşama ile birlikte daha dengeli bir yaklaşım ortaya koydu.

SB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Türkiye'nin güvenlik yaklaşımı yeni bir tabloyla karşı karşıya kaldı. Batı Avrupalı müttefikleri bir içe kapanma dönemi yaşadı ve geleceğin Avrupa'sını liberal-demokratik değerler üzerinden tanımlayarak ve güvenliği artık yalnızca devlet odaklı olarak ele almaktan öteye giderek toplumsal/insani güvenlik yaklaşımını benimsedi. Fakat Türkiye, bir taraftan geleneksel güvenlik sorunlarıyla uğraşırken diğer taraftan Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan ve *asimetrik tehditler* ile karşı karşıya kaldı. Gerek PKK terörü ile içeride güvenlik riskleri yaşayan gerek komşularıyla ikili ilişkiler çerçevesinde ve bölgesel ölçekte önemli tehditlerle karşı karşıya kalan Türkiye, Batı Avrupalı müttefikleri nezdinde artık “güvenlik üreten” bir ülkeden ziyade tehdit ve riskleri Avrupa'ya taşıyabilecek bir ülke haline geldi. Müttefiklerinden aradığı desteği bulamayan Türkiye'de bölünme ve toprak kaybetme korkusu yeniden odak noktası haline geldi ki bu da güvenlik bürokrasisinin ağırlığının artmasına ve Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu “güvenlikleştirme” çizgisinin güçlenmesine neden oldu.

11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan terör saldırıları küresel ölçekte güvenlik yaklaşımında bir kırılmaya neden olmuş, uluslararası/küresel terörizmle mücadele öncelikli hedef haline gelmiştir. Bu çerçevede toplumsal/insani güvenlik anlayışı güçlenmiştir. Küresel çapta böyle bir gelişme yaşanırken, Türkiye'de 3 Kasım 2002 seçimleri sonucunda AK Parti'nin iktidara gelmesi ve Ahmet Davutoğlu'nun ortaya koyduğu “stratejik derinlik” vizyonu ile Türkiye'nin güç parametreleri, güvenlik yaklaşımı ve ortaya konulacak politikalar yeniden tanımlanmıştır. Türkiye'nin coğrafyası (dolayısıyla jeopolitik konumu), tarihi, nüfusu, kültürü birer güç unsuru olarak tanımlanmış; ekonomik, teknolojik ve askeri kapasitesinin yükseltilmesi hedeflenmiş; toplumsal/insani güvenlik yaklaşımına uyum sağlayan bir anlayış benimsenmiş; komşularla sıfır sorun, pro-aktif ve önleyici barış diplomasisi, çok boyutlu dış politika ve ritmik diplomasi yeni vizyonun temel bileşenleri olarak ifade edilmiştir. Bu doğrultuda da “güvenlikleştirme” yaklaşımından uzaklaşarak sorunlar yeniden siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel mecraya çekilmiş, demokratik reformlarla özgürlük/güvenlik denkleminde bir denge sağlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, A. (2011) “Güvenlikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1 Sayı 2.
- AYDIN, M. (2003). “Securitization of History and Geography: Understanding of Security in Turkey”, Southeast European and Black Sea Studies, Vol.3 No.2.
- BAĞCI, H. (2001). Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar, Ankara, METU Press. 2. Baskı.
- BİLGİN, P. (2005). “Turkey's Changing Security Discourses: The Challenge of Globalisation”, *European Journal of Political Research*, Vol.44 No.1.
- BOOTH, K., 2012 *Dünya Güvenliği Kuramı*, İstanbul, Küre Yayınları.
- BUZAN, B. (1997). “Rethinking Security After the Cold War”, *Cooperation and Conflict*, Vol.32 No.1.
- BUZAN, B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-ColdWar Era*, London: Harvester Wheatsheaf.
- DAVUTOĞLU, A. (2011). *Stratejik Derinlik*, İstanbul, Küre Yayınları, 68. Basım.

- DEMİRAY, M. VE İŞCAN, İ. H. (2008). "Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik Ve Jeopolitik Arka Planı", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 21.
- PITCHER, D. E. (1999). *Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- FUKUYAMA, F. (1992). *The End of History and the Last Man*, New York: Avon Books Inc.
- GARTNER, H., HYDE-PRICE, A. ve REITER, E. (2001). *Europe's New Security Challenges*, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- GÖNLÜBOL, M. (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı.
- GÜRKAYNAK, M. VE YALÇINER, S. (2009). "Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 23
- HOLSTI, K. J. (1985). *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory*, London: Allen&Unwin.
- İŞYAR, Ö. G. (2008). "Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama", *Akademik Bakış*, Cilt 2 Sayı 3.
- KANT, I. (1960). *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 113-95, Ankara: Ajans Türk Matbaası.
- KATZENSTEIN, P. J. (ed.). (1996). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press.
- KISIKLI, E. (2003). "Yeni Gelişmelerin Işığında Geçmişten Günümüze Musul Meselesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 24, Kasım 1999-2003.
- KÖNİ, H. "Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/811/10308.pdf>, Erişim: 20.10. 2015
- MORGAN, P. (1992). "Safeguarding Security Studies", *Arms Control*, Vol.13 No.3.
- NAM, M. (2012). "İşgalden İstiklale Cezayir", *Tarih Dergisi*, Sayı 55 No.1.
- NYE, J. S. (2004). *Soft Power: The Means To Success in World Politics*, New York: Public Affairs.
- ORAN, B. (ed.). (2011). *Türk Dış Politikası I. Cilt*, İstanbul, İletişim Yayınları, 16. Baskı.
- SANDIKLI, A. (2014). "Değişen Güvenlik Anlayışları ve Türkiye'nin Güvenlik Stratejisi", BİLGESAM, Rapor No.2, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-81-2014062415_turkiyenin_vizyonu02.pdf, Erişim: 1.04.2015
- SOY, H. B. (2015). "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan NATO Üyeliğine: Boğazlar Sorunu ve Türkiye'nin Batı ile "İttifakı"", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 45.
- WAEVER, O. (1995). "Securitization and Desecuritization", içinde Ronnie Lipschultz, *On Security*, New York: Columbia University Press.

YAMAN, A. E. (2005). “Kore Savaşı’nın Türk Kamuoyuna Yansıması”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.37-38, Mayıs-Kasım 2005

Unutulan Yıllar: Sevr Belgeseli,

http://www.kameraarkasi.org/yonetmenler/belgeseller/2000_onesi/unutulanyillarsevr.html,
Erişim: 14.11. 2015

New Turkish foreign minister says seeks greater regional role

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11564384>, Erişim: 18.12.2015